

OB OSMIH DESETLETJIH PROFESORJA SLAVKA KREMENŠKA

Besedila ob jubilejih so poseben žanr: bralci pričakujejo, da bodo pred njimi zaživel celoviti in barviti portreti slavljence ali slavljence, pisci pa si bolj ali manj prizadevajo ustreči pričakovanjem, da bi bile presoje pomena posameznic in posameznikov, prelomnih dogodkov, ki spreminjajo utečene tokove znanstvenih in strokovnih potekov, stvarne in argumentirane. Na drugi strani pa je pisec v zadregi iz več razlogov. Zaveda se pristranosti ali »neobjektivnosti« zaradi različnih položajev opazovanja, zaradi osredinjenosti na različne vidike, ki npr. ustvarjajo podobo znanstvene vede v njej sami ali zunaj nje, v primerjavi z drugimi disciplinami in navsezadnje v mednarodnih primerjavah. Kritičnost krojijo še izostreni pogledi na njene sočasne in pretekle dosežke in stranpoti ali spreglede in avtorefleksivna drža, ki se zaveda neposrednosti in bližin, povezanih s sočasnostjo in z osebnimi vezmi. A kritičnost sodi bolj v analitične in enciklopedične kakor priložnostne spise. Čim več desetletij se naloži na slavljencevo življenje, težavneje je piscu: manj zaradi dolgosti in obsežnosti dosežkov, ki se jih spodobi predstaviti, pač pa zaradi tega, ker je bilo pred »zadnjim« napisanih že precej takšnih besedil s podobnimi nameni. Pred njim so pasti ponovitev, prepisovanja, pritrjevanja.

Profesor Kremenšek je svoje slovo od univerzitetnega pedagoškega, raziskovalnega in organizacijskega dela pred več kakor desetletjem zaznamoval z že skoraj znamenito izjavo »Dost mam!«, kakor da bi hotel zapreti vrata enega izmed svojih večdesetletnih bivališč in poklicnega delovanja v njem. Pa mu ni bilo dano, da bi jih: njegova dela so še vedno na seznamih obveznega študijskega branja, »njegovih« desetletij v pogledih na prehojene disciplinarne poti ni mogoče prezreti, večina aktivnih etnologin in etnologov so bili njegovi študentke in študenti. Z njimi se srečuje delovno in družabno. Navsezadnje je od lani zaslužni profesor ljubljanske univerze.

Popolno slovo od poklicnih interesov se pri znanstvenikih primeri redko: delovna vnema z upokojitvijo večinoma ne presahne. Nadaljuje se v isti ali pa morda v drugih in drugačnih smereh, za katere je bilo prej manj ali pa sploh nič časa.

Kaj dodati, dopisati o poteh profesorja Kremenška? Njihove smeri in poteke so ob prejšnjih prazničnih priložnostih – ob 60-, 70- in 75-letnici – komentirali etnologi in zgodovinarji. Torej ljudje strok, ki se jima je posvečal in se jima navsezadnje še danes. In to tako, da ju je pogosto težavno ločiti. Ko ju je že pred petimi desetletji prvič obravnaval metodološko, ju je z marsikaterega vidika videl kot eno. Vendar sta si bili takrat, v 50., 60. letih prejšnjega stoletja in tudi še pozneje, etnologija in zgodovinarje v slovenski znanstveni praksi daleč vsaksebi. Kremenškova misel je utegnila biti nelagodna za oboje: takrat še pretežno zgodovinarje velikih političnih, deloma gospodarskih dogodkov in v manjši meri socialnozgodovinskih procesov na eni strani in etnologov ali, ustrežneje, etnografov, narodopiscev, folkloristov, ki so se zaposlovali pretežno z ljudskim. A ne ljudskim v pomenu vsakdanjega, splošno razširjenega kulturnega dogajanja, temveč večkrat v pomenu domače eksotičnega, reliktnega, celo mitičnega

ga, a socialnozgodovinsko skromno kontekstualiziranega. Prvi so imeli »etnografijo« bolj ali manj za pomožno historiografsko disciplino ali pa vedo o kulturnem izročilu, v etnologih so večinoma še videli eksperte za kulture t. i. primitivnih ljudstev. Ljudska kultura je bila pravzaprav njihova evropska različica. Na drugi strani pa so bile Kremenškove problemske »novotarije« v etnografskem cehu videti sprva nekako bolj sociološke, pozneje pa tudi antifolkloristične. Danes bi še komaj kdo razumel te zadrege.

Z osebne perspektive je sam presodil, da je v etnologijo prišel kot zgodovinar in kot zgodovinar iz nje tudi odšel. Ne zgolj zaradi tega, temveč predvsem zaradi poznejših učinkov takšne metodološke drža, ki jo je razgrinjal svojim študentom in sogovornikom iz drugih ved, sta bila njegov vstop v etnologijo in vztrajanje pri zgodovinski metodologiji pogovorno označena za »revolucionarna«. Ob jubilejnem pogovoru je »revolucionarnost« komentiral takole:

Neizpolnjene obljube na eni strani in ideološka in teoretična drugačnost na drugi so mi omogočile relativno samostojen razvoj. Težko bi rekel, da je bil ravno »revolucionaren«. Temeljlil je na življenjskih izkušnjah z več družbenimi sistemi, na poznavanju načina življenja več družbenih slojev in ne nazadnje na zgodoviniopisju, moji osnovni univerzitetni izobrazbi (*Delo*, 9. 5. 2011: 8).

Kraljestvo razlik – v življenju, v znanosti, med ljudmi – predvsem tistih, ki izvirajo iz zgodovine in družbene razplatenosti, je zaznamovalo njegov poklicni in osebni habitus: v življenju in znanosti so mu bili razločki navdih za raziskovanje in pojasnjevanje, razlike med ljudmi prav tako izziv radovednosti. Če je prve obravnaval z zgodovinsko strogostjo in dialektično dinamiko, sta druge spremljali empatija in strpnost. Kljub velikokrat različnim nazorskim in strokovnim svetovom.

Videti je, da je njegov pogled na poklic, ki se je začel z diplomom iz zgodovine in dodatno iz etnologije, bolj splet naključij kakor načrtovanih ambicij. Kakorkoli: na zgodovinsko-etnološki poti je bil učitelj in mentor nekaj generacijam bodočih strokovnjakov, vztrajen organizator in povezovalc pedagoškega, raziskovalnega in strokovnega dela, temperamenten sogovornik, pozoren tovariš.

V tem času je premaknil obzorja etnologije v Sloveniji; ne na katerem od specialističnih etnoloških področij, ampak na vseh. Če začneš premikati korenine ali temelje disciplinarne strukture, je edina ustrezna metafora pretres. »Pretresati«, »pretresti« sta izraza, ki sta se profesorju pogosto zapisala: narekovala sta mu premisleke, iz katerih je snoval načrte, ki so zaobsegli vso zgradbo etnologije, od njenih zgodovinskih, nazorskih in družbenozgodovinskih podlag, na katere je pripel značilne metodološke vzorce, do povsem uporabnih vidikov.

Zadnje desetletje je, česar prej ni utegnil, namenil delu v rojstnem kraju, zastavljeno že prej: v Kozjem se mu je posrečilo z obsežnim strokovnim in gmotnim deležem prenoviti Kroflnov

* Dr. Ingrid Slavec Gradišnik, višja znanstvena sodelavka, predstojnica Inštituta za slovensko narodopisje, ZRC SAZU. 1000 Ljubljana, Novi trg 2, E-naslov: ingrid.slavec-gradišnik@zrc-sazu.si

mlin, spodbuditi živahno zgodovinsko in muzejsko, a tudi družabno dejavnost, vse skupaj pa zapisati v že izdane in prihodnje publikacije. Vedno je imel pred očmi celostne obravnave, tudi delo o Kozjem. Morda gre za nekakšen dolg domačemu kraju, v katerem je mogoče – kakor v marsikaterem drugem – najti nekakšen etnološki laboratorij, v katerem so se v zadnjih dveh stoletjih makrodružbenozgodovinski procesi preslikali na lokalno mikroraven. S tem se logično sklepa njegov krog razumevanja, poučevanja, raziskovanja in bivanja, zgodovinskosti in etnološkosti.

Nekaj bežnosti

O začetkih

V prvem letniku mojega študija etnologije je profesor Kremenšek predaval šele v drugem semestru. Ne bom pozabila takrat še ušesom nevjajenega zagnanega govora spod košatih brk in žarečih oči. Ne spomnim se natančno vsebine prvih predavanj: ker smo bili za semester v zaostanku, smo morali kolokvij iz občje etnologije (zgodovina etnologije) naštudirat bolj ali manj sami po učbeniku *Obča etnologija*. Drugi del snovi (predmet etnologije) smo obdelali seminarsko: priglasiła sem se za obravnavo Ložarjevega uvodnega spisa v *Narodopisje Slovencev*. Brucki domača edina primerjalna literatura je bil omenjeni etnološki učbenik. Z nalogo sem se znašla in *medias res*, vedela sem, da moram ujeti razlike. In kako le bi si takrat mogla misliti, da bom čez približno tri desetletja uredila knjigo o Rajku Ložarju. Končni izpit iz občje etnologije v prvem letniku je ob seminarskih besedilih (od Ložarjevega naprej in nazaj) zahteval poznavanje etnološke sistematike in aktualnih etnoloških problemov in izhodišč, kakor so nam bili predstavljeni med predavanji in v drugem delu učbenika. Imen, del, problemov ... več kakor dovolj za sprva bolj radovedna kakor zaresna študijska branja, daleč od slutnje, še manj cilja, da jih bom kdaj prebrala sistematično, z vidika zgodovine humanistične misli in prelomov v etnoloških/antropoloških tokovih, da bom o njih tudi govorila naslednjim generacijam študentk in študentov. Branje je bilo prvo, ko smo v naslednjih letnikih imeli kolokvije iz »obveznega čtiva«. Ob njih nismo le spoznavali snovi, naučili smo se razpravljati, povezovati snovi in probleme ter ostriti misli in izražanje.

O odprtosti

Kako zares brezmejen je svet etnologije, sem zares začutila šele v tretjem letniku. Ob predavanjih profesorja Kremenška so bila predavanja profesorja Novaka. Tako zelo različna, a v mirnem sožitju, ponujena slušateljicam in slušateljem, da se kritično spoprimemo z njihovo snovjo in s problemi. Razprla so mi obzorja med narodopisjem in antropologijo. Tako kakor vsem, ki so jih bili pripravljene videti in tudi v njihovih še prezrtih, zabrisanih ali zamegljenih poljih najti izziv za poznejše raziskave in kritične premisleke. In vsem nam je pustil iti po svojih poteh. Srčna hvala za to, prav posebej. Odprtost in strpnost do razlik sta hčeri medsebojnega spoštovanja.

O skrbi za druge in zaupanju

Ena od iskrenih profesorjevih skrbi je bila, kako zaposliti zagnane in uspešne študentke in študente. Poleg akcije načrtnega zaposlovanja diplomantk in diplomantov etnologije, ki jo je sprožil prek Slovenskega etnološkega društva, se je tako rekoč za vsako/vsakega posebej angažiral tudi sam. Ob diplomi mi je ponudil delo v oddelčni knjižnici, takrat zame najiminitnejšem prostoru za odkrivanje širjav znanja. Po nekaj letih sem lahko z njim in naposled sama stopila v predavalnico. Druge je pospremil v regionalne in lokalne muzeje, tretje v zavode za spomeniško varstvo in še kam. To ne bi bilo mogoče, če ne bi izmeril položaja etnologije v slovenski družbi in premeril njenih razmerij z drugimi disciplinami ter ne bi poznal svojih diplomantov. In njihovemu delu sledi še danes, jih spodbuja enako zavzeto, kritično in naklonjeno.

O nazorih in obzorjih

Profesor ni nikoli prikrival svojih nazorov, nasprotno. Drugi so jih označili za marksistične, leve, komunistične ... Sam jih ima za zgodovinske (»Meni se je tudi marksizem pa zgodovina zdela ... gola življenjska izkušnja.«), takšne, ki življenja družb vidijo v prepleteni celovitosti, in predvsem izoblikovane na podlagi izkušenj, svojih in podobnih obrobni, ki v prejšnji etnologiji niso dobile glasu. Bile so (pre)vsakdanje za oko, prozaične za uho, a na drugi strani zaradi preplatenosti in prepletenosti zapleten in zahteven raziskovalni izziv. S tem se je spoprijel vsak po svoje.

O praksah

Ob disciplinarnih – etnoloških obzorjih, ki jim je namenjal obsežno pozornost z zarisom tokov njihove zgodovine in metodologije ter opozarjanjem na spregledano in aktualno problematiko raziskovanja »načinov življenja na ravni vsakdanjosti«, je širil tista, ki se jim je kdaj pa kdaj modno reklo interdisciplinarna. Konkretiziral jih je v vsebinskem in organizacijskem pogledu, s pobudami za dialog med disciplinami, za preseganje ločnic, ki pa jih je bilo treba poznati, da bi jih lahko prestopili. Veliko njegovih naporov je bilo namenjenih pokopu dvoglave etnologije, tj. ločenosti njene empirične prakse in domnevno privzdignjene teorije. »Kremenškova šola« ni bila zaprt prostor, iskala je poti, da bi vsakdanjost in načine življenja ujela v prepričljive etnološke analize in pripovedi, ki sledijo nitim, stkanim med preteklostjo in prihodnostjo, med središči in obrobji, med posamezniki in skupinami različnih poklicev, stanov, spolov, starosti, nazorov, med prisilo in ustvarjalnostjo. Današnja pisana etnološka pokrajina je potrdilo, kako pomembno je pedagoško delo, ki študente od začetka vpeljuje v raziskovanje, jim daje prostor in možnosti v ambicioznih raziskovalnih načrtih, jih spodbuja k povezovanju znanja o človeškem bivanju, ki ga navsezadnje ni mogoče ujeti v meje ene discipline. Če pa že, etnologija ponuja neizmerne širjave, a hkrati ostaja prizemljena v človeški vzajemnosti. Tudi te se lahko s profesorjem Kremenškom vedno znova veselimo – strokovno in zasebno. In želim si, da bi bilo še dolgo tako! *Ad multos annos!*